

Валерій Власенко

**ПЕРША КОНФЕРЕНЦІЯ  
УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ У РУМУНІЇ  
(до 85-річчя з дня заснування  
Громадсько-допомогового комітету  
української еміграції у Румунії)**

Внаслідок бурхливих подій 1917–1921 рр. за межами Батьківщини опинилася значна частина наших співвітчизників. Серед них було чимало політичних і громадських діячів, викладачів вищих і середніх шкіл, урядовців і співробітників державних установ, військовополонених й інтернованих, інженерно-технічної і творчої інтелігенції, студентів й учнівської молоді. Більшість із них змушена була залишити Україну через політичні обставини.

Значні осередки української еміграції перебували у Польщі, Чехо-Словаччині, Австрії, Німеччині, Румунії, Франції та інших країнах. У кожній з них емігранти намагалися створити громадсько-політичні центри, які б об'єднували представників різних політичних партій, груп і громадських організацій. Ініціаторами їх створення виступали насамперед посольства та дипломатичні місії УНР у країнах перебування. Певною мірою такі функції виконували Український центральний комітет у Польщі, Український громадський комітет, Українське об'єднання, Українська громада й Український республікансько-демократичний клуб у Чехо-Словаччині, Спілка українців у Німеччині, Союз українських емігрантських організацій й Українська громада у Франції, Громадсько-допомоговий комітет у Румунії та інші. В українській історіографії, за винятком окремих публікацій<sup>1</sup>, діяльність цих організацій не знайшла широкого висвітлення, порушувалися лише окремі її аспекти<sup>2</sup>. Зауважимо, що історія української еміграції у Румунії й сьогодні залишається поза увагою дослідників. Тому актуальним, на наш погляд, є питання про створення об'єднаного центру українських емігрантів у Румунії.

Українська еміграція у цій країні відрізнялася тим, що в її складі була значна частина інтернованих вояків Армії УНР. Влітку 1921 р. загальна кількість інтернованих становила 868 осіб, в тому числі понад 230 старшин. Вони були розмішені в таборах у Брашові, Фегераші, монастирях Коз'є, Тисмана, Стеру, в околицях Бухареста, згодом у таборі Орадя-Маре<sup>3</sup>. 1923 року табори були ліквідовані. Одна частина колишніх вояків виїхала на навчання до Чехо-Словаччини, інша залишилася у Румунії.

Справами українців-емігрантів у Румунії спочатку опікувалися Надзвичайна дипломатична місія (НДМ) УНР на чолі з Костем Мацієвичем<sup>4</sup>, військова секція при ній під керівництвом генерала Сергія Дельвіга та Товариство Червоного Хреста. Завдяки НДМ у вересні 1922 р. виникла перша українська громадська організація – Філія Українського товариства прихильників Ліги Націй (ФУТЛН) у Бухаресті з осередками в Акермані, Бакеу, Бельцях, Джурджі (Добруджі), Каліманештах, Кишиневі, Орадя-Маре, Хотині, Чернівцях, Шабо, у березні 1923 р. – Союз українських жінок-емігранток, квітні – Співоче товариство «Дума», травні того ж року – Ошадно-позичкове товариство «Згода»<sup>5</sup>. До керівного складу цих організацій (крім Союзу українських

жінок-емігранток) належали співробітники НДМ – К. Мацієвич, С. Дельвіг, В. Трепке, Д. Геродот, О. Долинюк, Д. Маєр-Михальський.

Філія УТЛН виступила за об'єднання всіх українських емігрантів в єдину організацію. Так, на засіданні її управи у травні 1923 р. та загальних зборах філії у червні того ж року обговорювалося питання про скликання наради представників української еміграції у Румунії. Управа підготувала відповідний лист-звернення й анкету, які були надруковані на сторінках Бюлетеня Пресового бюро при Дипломатичній місії УНР у Румунії та розіслані у місця найбільшого осідку українців в цій країні й авторитетним українським громадським діячам. У листі-зверненні зазначалося, що *«така нарада матиме рацію тільки тоді, коли на ній будуть представлені всі українські верстви, кола та представники всіх політичних течій та угруповань»*<sup>6</sup>. З цією метою була створена організаційна комісія на чолі з заступником голови управи ФУТЛН Василем Трепке.

Зауважимо, що поряд з намаганнями самоорганізації української еміграції у Румунії відбувався процес об'єднання зусиль різних українських громадсько-політичних організацій країн Європи та Америки у справі захисту національних інтересів. Так, ФУТЛН налагодила співпрацю з організаціями, які стояли на принципах створення самостійної України, зокрема, з Українським Центральним Комітетом та Парламентарною репрезентацією Волині, Холмщини і Підляшшя у Варшаві, урядами УНР і ЗУНР, Українським Громадським Комітетом у Празі, Празькою групою, що гуртувалася навколо часопису «Нова Україна», різними науковими інституціями, що існували у ЧСР, Українським товариством Ліги Націй та Лігою української культури у Відні, Українською громадою у Софії, відділом Національного союзу у Брюсселі, українськими монархічними організаціями у Берліні та Мюнхені, Об'єднанням українських організацій в Америці, Народним комітетом у Львові та іншими<sup>7</sup>. Керівництво ФУТЛН надіслало привітання З'їзду української еміграції у Польщі, що проходив у серпні 1923 р.

Завершенням організаційного періоду життя емігрантів у Румунії стала I Конференція української еміграції, що відбулася 15–17 вересня 1923 р. у Бухаресті. Вона проходила у складних умовах. По-перше, як зазначав Д. Геродот, ширилися чутки про те, що Румунія визнає СРСР і справами української еміграції займеться радянське представництво. Саме в той час значна частина емігрантів з Польщі, Чехо-Словаччини, Болгарії поверталася в Україну. По-друге, у місцях проживання емігрантів у Румунії з'явилися офіційні комісії, які з'ясовували думку українців щодо повернення на Батьківщину. Часто це набирало форму настійливої поради переїзду в Україну. По-третє, в умовах погіршення економічного становища румунський уряд запроваджував жорсткий контроль щодо іноземців з метою виселення їх до 1 жовтня 1923 р. за межі країни. Така ситуація викликала в емігрантів хвилювання, відчуття безпорадності і невпевненості у майбутньому<sup>8</sup>.

Засідання форуму проходили у приміщенні НДМ УНР. При відкритті конференції члени організаційної комісії К. Мацієвич, В. Трепке і Д. Геродот оприлюднили привітання від голови Директорії і Головного Отамана військ УНР С. Петлюри, керівників Українського товариства прихильників Ліги

Націй В. Кедровського, Українського центрального комітету у Польщі О. Саліковського, Конгресу української еміграції у Польщі генерала В. Сальського та інших організацій. До складу президії форуму були обрані К. Мацієвич (голова), С. Дельвіг, І. Гаврилюк (заступники), Медведєв, Олександрів, Літновський та Стратієнко (секретарі). 15 вересня були виголошені доповіді «Репатріація української еміграції» й «Еміграція в країни, що приймають емігрантів» Д. Геродота, «Правове становище української еміграції у Румунії» доктора права Д. Маєр-Михальського, 16 вересня – «Організація української еміграції в Румунії» В. Трепке, «Український національний суд для еміграції» О. Долинюка, 17 вересня – «Організація українських спортивних товариств у Румунії» Пилипенка, «Утворення Всеукраїнського національного центру» та «Самооподаткування української еміграції» К. Мацієвича<sup>9</sup>.

Важливе місце на конференції займало питання про так зване «поворотство», тобто повернення емігрантів в Україну. Дмитро Геродот зазначав, що це «болюче» питання. Чимало емігрантів тоді ще вірило у можливість і безпечність повернення. Доповідач стверджував, що марно сподіватися на амністію та обіцянки більшовиків. Головна їхня мета – знищення своїх політичних опонентів<sup>10</sup>. Події кінця 20-х – початку 30-х років підтвердили правильність висновків Конференції про недоцільність повернення в Україну. У 1933 р. на сторінках паризького «Тризуба» Д. Геродот писав, що «вся розкладова праця, яку вели й ведуть большевики, розрахована на знищення української еміграції і що всі широко заповіджені свого часу амністії були хитрістю й обманом, бо всі без винятку, хто з них скористався, в той або інший спосіб большевиками знищені – частину розстріляно без суду, а більшість загинула на тяжких примусових роботах. Так само знаємо, що гомінка українізація була в той час тактичним кроком до ослаблення українського національного фронту»<sup>11</sup>.

Щодо правового становища української еміграції, то Денис Маєр-Михальський пропонував поділити еміграцію на дві частини: політичну еміграцію і звичайних біженців. Проте обидві повинні користуватися однаковими захистом і юридичною допомогою з боку емігрантських організацій. У тих, хто звільнявся з таборів для інтернованих, виникали проблеми щодо визначення їхньої національності. Непоодинокими були випадки, коли у документах зазначалося, що вони є підданими Росії з армії Врангеля. Це викликало протест не тільки з боку українців, але й вихідців з Облaсті Війська Донського<sup>12</sup>.

В. Трепке у своїй доповіді охарактеризував організаційні зусилля української еміграції, створення громадських організацій, звернув увагу на поліпшення матеріального становища емігрантів, їх працевлаштування<sup>13</sup>.

Програмний характер мали доповіді К. Мацієвича. Перша була присвячена утворенню Всеукраїнського національного центру. Доповідач стверджував, що жодна концепція побудови самостійної національної держави не знайшла свого втілення, тому годі в еміграції продовжувати безперервні суперечки про те, хто більше помилявся, на часі – об'єднання усіх політичних сил, які стоять на засадах української незалежності. В умовах, коли будь-які надії на інтервенцію в Україну виявилися марними, подальший розвиток ідеї української державності має спиратися головним чином на український на-

род. Тому потреба в єдиному національному центрі стає одним з найбільш важливих чергових завдань. У сучасних умовах розпочати його виконання найбільше підстав має українська еміграція, яка є більш вільною щодо створення таких громадських організацій та об'єднань. Реалізувати це можна поступово у декілька етапів.

Спочатку треба об'єднати українську еміграцію як найбільш рухливу і свідому частину нації. З цією метою слід започаткувати об'єднання у формі Українського національного комітету, до складу якого входили б представники української еміграції різних країн перебування, обраних на своїх з'їздах та конференціях. Ініціативу у цій справі, на думку К. Мацієвича, могли б узяти комітети, утворені на Варшавському і Бухарестському з'їздах. До складу комітету повинні увійти представники політичних, громадських, культурно-освітніх та економічних організацій.

По закінченню організаційного етапу створення Всеукраїнського національного центру до нього могли б бути залучені представники політичних осередків й організацій із Західної України, а також еміграційних об'єднань Нового Світу. З набуттям авторитету центр поступово перейшов би з неполітичної, нейтральної, національно-культурної роботи на політичні рейки. Кращим місцем розташування центру були б Сполучені Штати Америки, де свого часу розвинулися і набрали сили комітети чеського, литовського та естонського відродження<sup>14</sup>.

В обговоренні доповіді взяли участь Д. Геродот, Й. Пшоник, Ф. Ємельянів, С. Дельвіг, Г. Нестеренко, О. Долинюк, І. Гаврилюк та інші. Конференція прийняла резолюцію з 13 пунктів.

У другій доповіді К. Мацієвича йшлося про запровадження системи національного самооподаткування. Професор зазначив, що будь-яка недержавна нація з метою реалізації національних завдань запроваджувала оподаткування своїх співвітчизників. Це робили поляки, чехи, українці Східної Галичини. Успіх самооподаткування повинен був слугувати найкращим доказом політичної і національної дозрілості українців, і тому ті, хто намагався ухилитися від сплати податку, наражалися б на громадський осуд. Для успіху справи необхідно було усім довести, що стягнуті кошти не підуть на ворожі або чужі для них цілі. Вони повинні витратитися лише на потреби загального, національного, а не місцевого характеру.

В обговоренні доповіді взяли участь С. Дельвіг, Й. Пшоник, Д. Геродот, І. Гаврилюк, Д. Чалий, Ф. Ємельянів, О. Медведев, Д. Хорунжий, В. Мельник та інші. У резолюції з цього питання визначався розмір податку. За 1923 р. він повинен був вноситися кожним українським громадянином до 1 січня 1924 р. у такому розмірі: громадяни, які заробляли на рік до 15.000 леїв, вносили 50 леїв, від 15.000 до 25.000 – 80 леїв, від 25.000 до 30.000 – 120 леїв і від 30.000 до 40.000 – 150 леїв, від 40.000 до 50.000 – 200 леїв; від 50.000 до 75.000 – 300 леїв; більше 75.000 – 500 леїв. З 1 січня 1924 р. норма національного податку подвоювалася. Податок повинен був стягуватися протягом перших 6 місяців поточного року на рік вперед і надходити до Громадсько-допомогового комітету<sup>15</sup>.

род. Тому потреба в єдиному національному центрі стає одним з найбільш важливих чергових завдань. У сучасних умовах розпочати його виконання найбільше підстав має українська еміграція, яка є більш вільною щодо створення таких громадських організацій та об'єднань. Реалізувати це можна поступово у декілька етапів.

Спочатку треба об'єднати українську еміграцію як найбільш рухливу і свідому частину нації. З цією метою слід започаткувати об'єднання у формі Українського національного комітету, до складу якого входили б представники української еміграції різних країн перебування, обраних на своїх з'їздах та конференціях. Ініціативу у цій справі, на думку К. Мацієвича, могли б узяти комітети, утворені на Варшавському і Бухарестському з'їздах. До складу комітету повинні увійти представники політичних, громадських, культурно-освітніх та економічних організацій.

По закінченню організаційного етапу створення Всеукраїнського національного центру до нього могли б бути залучені представники політичних осередків й організацій із Західної України, а також еміграційних об'єднань Нового Світу. З набуттям авторитету центр поступово перейшов би з неполітичної, нейтральної, національно-культурної роботи на політичні рейки. Кращим місцем розташування центру були б Сполучені Штати Америки, де свого часу розвинулися і набрали сили комітети чеського, литовського та естонського відродження<sup>14</sup>.

В обговоренні доповіді взяли участь Д. Геродот, Й. Пшоник, Ф. Ємельянів, С. Дельвіг, Г. Нестеренко, О. Долинюк, І. Гаврилюк та інші. Конференція прийняла резолюцію з 13 пунктів.

У другій доповіді К. Мацієвича йшлося про запровадження системи національного самооподаткування. Професор зазначив, що будь-яка недержавна нація з метою реалізації національних завдань запроваджувала оподаткування своїх співвітчизників. Це робили поляки, чехи, українці Східної Галичини. Успіх самооподаткування повинен був слугувати найкращим доказом політичної і національної дозрілості українців, і тому ті, хто намагався ухилитися від сплати податку, наражалися б на громадський осуд. Для успіху справи необхідно було усім довести, що стягнуті кошти не підуть на ворожі або чужі для них цілі. Вони повинні витратитися лише на потреби загального, національного, а не місцевого характеру.

В обговоренні доповіді взяли участь С. Дельвіг, Й. Пшоник, Д. Геродот, І. Гаврилюк, Д. Чалий, Ф. Ємельянів, О. Медведєв, Д. Хорунжий, В. Мельник та інші. У резолюції з цього питання визначався розмір податку. За 1923 р. він повинен був вноситися кожним українським громадянином до 1 січня 1924 р. у такому розмірі: громадяни, які заробляли на рік до 15.000 леїв, вносили 50 леїв, від 15.000 до 25.000 – 80 леїв, від 25.000 до 30.000 – 120 леїв і від 30.000 до 40.000 – 150 леїв, від 40.000 до 50.000 – 200 леїв; від 50.000 до 75.000 – 300 леїв; більше 75.000 – 500 леїв. З 1 січня 1924 р. норма національного податку подвоювалася. Податок повинен був стягуватися протягом перших 6 місяців поточного року на рік вперед і надходити до Громадсько-допомогового комітету<sup>15</sup>.

О. Долинюк виголосив доповідь про утворення українського національного суду для української еміграції у Румунії. Метою створення власного суду, на думку доповідача, було «не залишати безкарними вчинки антиморального та антинаціонального характеру, які плямують добре ім'я Української Еміграції, а також рішуче стежити за покаранням вчинків суто карного характеру». У випадку скоєння кримінального злочину українцем-емігрантом суд міг передавати злочинця до рук місцевої влади для покарання за румунськими законами. У складі такого суду повинні були бути голова, двоє суддів, прокурор, адвокат, а для розгляду важливих справ – ще і декілька присяжних засідателів. К. Мацієвич вніс пропозицію про те, що компетенція суду повинна поширюватися лише на ті вчинки, які матимуть місце після його утворення. Засновуючи національний суд, конференція оголошувала амністію тим, хто мав провину у минулому і таким чином давала змогу будь-якому члену громади реабілітувати себе чесною поведінкою та сумлінним «виконанням національних обов'язків у майбутньому». Ця думка була врахована конференцією<sup>16</sup>. До складу Українського національного суду були обрані генерал С. Дельвіг (голова), сотник Д. Ігнатенко, О. Піка (члени суду), сотник І. Запорожченко, полковник Пилипенко (запасні судді), сотник О. Долинюк (прокурор)<sup>17</sup>.

На останньому засіданні конференції був обраний керівний орган української еміграції у Румунії – Громадсько-допомоговий комітет у складі Костя Мацієвича (голова), Йосипа Пшоника, Василя Трепке, Івана Юркевича, Сергія Дельвіга, Гната Порохівського, Якова Чайківського, Федора Ємельянова, Юліяна Міткевича (Міцкевича), Еланського, Дмитра Гармаша, Павла Мамчура, Дениса Маєр-Михальського, Ілька Гаврилюка (члени) і Дмитра Геродота (запасний член)<sup>18</sup>.

18 вересня 1923 р. відбулося перше засідання Громадсько-допомогового комітету, на якому, згідно з постановою конференції, до його складу увійшли представники тих громадських організацій, які вже діяли в країні – М. Яковенко від Філії Українського товариства прихильників Ліги Націй, Н. Трепке від Союзу українських жінок-емігранток, П. Горбунів від Ошадно-позичкового товариства «Згода»<sup>19</sup>. У лютому 1924 р. до складу комітету були кооптовані представники місцевих українських громад Г. Шлопак (Бакеу), А. Шевців (Скутеру) і М. Ройтман як представник єврейської національності від українських громад<sup>20</sup>.

На першому засіданні була обрана Президія комітету у складі К. Мацієвича (голова), І. Юркевича (товариш голови) та І. Гаврилюка (секретар). Решта членів комітету очолили секції: загально-громадську (вона ж фінансова) – В. Трепке, юридично-правову – Д. Маєр-Михальський, фізичного виховання – Я. Чайківський, благодійно-допомогову – Й. Пшоник, бюро праці – Г. Порохівський. Крім того, представниками комітету у регіонах стали: Ю. Міткевич у Кишиневі, Ф. Ємельянів у Бендерах, П. Мамчур у Бельцях, С. Дельвіг у Брашові (для Трансільванії), Еланський у Джурджі і Д. Гармаш у Гімеші. На президію і секретаріат поклалися обов'язки налагодження відносин з румунською владою і різними установами у Румунії та за її межами, представництво інтересів української еміграції в цій країні, завідування фінансовими справами та видатками комітету, реєстрації емігрантів, загального діловодства. Вирішенням окремих сторін життя еміграції займалися у відповідній секції.

Був складений план роботи комітету й окремих секцій. В першу чергу було вирішено врегулювати правове становище емігрантів. Перед румунською владою ставилося питання про відмінність статусу політичних емігрантів і біженців. Політичні емігранти не повинні були підлягати висилці (без їх згоди), а репатріація здійснювалася б лише за участю Громадсько-допомогового комітету. В. Трепке повідомив, що завдяки заходам НДМ побажання конференції вже задоволені. По-перше, усі звільнені з таборів для інтернованих поділялися на три групи: українці, росіяни і донці. Відповідно до цього у документах зазначалася національність. По-друге, Політичною сигуранцією емігрантам будуть видаватися безтермінові «Білеті де шедере ін цара» (документи на право проживання). Отримання їх здійснюватиметься лише за поданням НДМ на підставі інформації Громадсько-допомогового комітету. Для цього треба було мати або оформити у НДМ національний паспорт, скласти анкету і сплатити консульський збір у 120 леїв. У разі відсутності «Білета» емігрант не мав права на перебування в країні і підлягав висилці<sup>21</sup>.

Питання врегулювання правового становища українських емігрантів обговорювалося на зустрічі голови НДМ К. Мацієвича з представником Високого комісаріату у справах біженців Ліги Націй доктором Брюнелем. Зустріч відбулася у приміщенні Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Бухаресті. Представнику Ліги Націй було подано меморандум Громадсько-допомогового комітету з побажаннями конференції про унормування правового становища емігрантів у Румунії. Обидві сторони домовилися, що усі справи щодо української еміграції представником комісаріату Ліги Націй будуть розглядатися виключно через Громадсько-допомоговий комітет. Піднімалося також питання про надання політичним емігрантам паспортів Ліги Націй (так звані «нансенівські паспорти»)<sup>22</sup>.

Невдовзі після закінчення конференції Громадсько-допомоговий комітет почав реалізацію своїх планів. Ця робота відбувалася у несприятливих політичних умовах. Саме тоді посилювався націонал-фашистський рух серед румунського студентства та тієї частини суспільства, яка рішуче виступала проти іноземців на території Румунії. В окремих регіонах країни були викриті шпигунські організації. Серед заарештованих виявилось декілька українських емігрантів. З Кишинева, Бендер, Галацу, Шабо надходили повідомлення про утиски й арешти емігрантів з боку румунської влади. Комітет і НДМ доклали чимало зусиль для припинення утисків та звільнення з-під арешту співвітчизників. У справі унормування правового становища емігрантів за сприяння НДМ Комітет до 1 січня 1924 р. виклопотав для емігрантів 434 «Білета де шедере ін цара», 1 візу на виїзд за межі Румунії та 40 дозволів на переїзд до інших місць у межах країни. Цьому сприяла допомога з боку доктора Брюнеля.

Одночасно Комітет займався реєстрацією емігрантів та стягненням національного податку. До кінця 1923 р. на облік стало близько 500 осіб, з яких 300 заповнили анкети на отримання «Білета». За три останні місяці 1923 р. до скарбниці Громадсько-допомогового комітету надійшло 40508 леїв, у тому числі національного податку 16590 леїв, податку на отримання документів 23090 леїв, різних прибутків 828 леїв. З цієї суми витрати на секре-

таріат склали близько 3325 леїв, секції – 3564, утримання членів Комітету – 18350, підтримку управі з фізичного виховання – 2000, безповоротну грошову допомогу – 370, безпроцентні позички – 2540 леїв та інші. Крім того, у скарбниці залишалося 7552 леї готівкою<sup>23</sup>.

Отже, на початку 20-х рр. ХХ ст. рух емігрантів у Румунії до об'єднання в єдину організацію знайшов своє втілення у скликанні І Конференції української еміграції в цій країні. На ній обговорювалися не тільки місцеві проблеми, але і питання загальнонаціонального характеру – створення Всеукраїнського національного центру та запровадження національного самооподаткування. Утворений на конференції Громадсько-допомоговий комітет став керівним органом української еміграції в цій країні. Значний влад у скликання конференції та створення Громадсько-допомогового комітету вніс голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР та управи Філії Українського товариства прихильників Ліги Націй у Румунії Кость Адрианович Мацієвич.

<sup>1</sup>Трошинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне та соціально-політичне явище. – К., 1994; Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939. Матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої. – К., 1999; Даниленко О. В. Український громадський комітет у Чехословаччині (1921–1925): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2004; Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ ст.). – К., 2006; Власенко В. Український республікансько-демократичний клуб у Празі й Олександр Олесь // Сумська старовина. – 2006. – № XX. – С. 129–135 та інші. <sup>2</sup>Трошинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі // Україна крізь віки. – Т. 15 – К., 1999; Срібняк І. В. Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919–1924 рр.). – К., 2000; Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. – Т. 5: Українці за межами УРСР (1918–1940) / Керівник тому В. П. Трошинський. – К., 2003 та інші. <sup>3</sup>Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 2471, оп. 1, спр. 1, арк. 14; Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). – К., 1997. – С. 28. <sup>4</sup>Про К. Мацієвича див.: Доманицький В. Кость Мацієвич (Замість вінця на могилу). – К., 1943. Він же. К. Мацієвич як агроном, кооператор і соціолог (В перші роковини його смерті) // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 76, 77; Власенко В. Штрихи до портрета Костя Мацієвича // Сумська старовина. – 1997. – № 1. – С. 25–30; Верстюк В., Остащенко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. – К., 1998. – С. 126–127; Плисюк В. Кость Мацієвич // Українські кооператори (історичні нариси). – Кн. 1. – Львів, 1999. – С. 218–222; Стрельський Г. В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917–1920 рр.). Біографічний довідник. – К., 2000. – С. 23–24; Матвієнко В., Голловченко В. Історія української дипломатії ХХ століття у постатях. – К., 2001. – С. 78–82; Власенко В. М. Кость Мацієвич: штрихи до портрета // Вісник Львівської комерційної академії. Сер. Гуманітарні науки. – Вип. 4. – Львів, 2002. – С. 67–78; Він же. Агроном і дипломат. Штрихи до біографії Костя Мацієвича // Політика і час. – К., 2002. – № 10. – С. 78–86; Табачник Д. Історія української дипломатії в особах. – К., 2004. – С. 210–227; Власенко В. М. Науковий доробок К. Мацієвича на сторінках петербурзького журналу «Земское дело» // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – К., 2005. – Вип. X. – С. 180–190; Єпик Л. І. К. А. Мацієвич – науковець, дипломат, громадсько-політичний діяч // Укр. іст. журн. – 2007. – № 1. – С. 125–135 та інші. <sup>5</sup>Геродот Д. На службі українській справі (Про українську еміграцію в Румунії) // Тризуб. – Париж, 1933. – № 30–31. – С. 24–26. <sup>6</sup>ЦДАВОВУ. – Ф. 4465, оп. 1, спр. 157, арк. 17, 26зв. <sup>7</sup>Там само. – Арк. 26. <sup>8</sup>Геродот Д. Вказана праця. – С. 26–27. <sup>9</sup>ЦДАВОВУ. – Ф. 4465, оп. 1, спр. 157, арк. 36. <sup>10</sup>Там само. – Арк. 36–37. <sup>11</sup>Геродот Д. Вказана праця. – С. 27. <sup>12</sup>ЦДАВОВУ. – Ф. 4465, оп. 1, спр. 157, арк. 37зв, 44. <sup>13</sup>Там само. – Арк. 48. <sup>14</sup>Там само. – Арк. 38зв, 39, 52, 52зв. <sup>15</sup>Там само. – Арк. 39–39зв., 53. <sup>16</sup>Там само. – Арк. 51–51зв. <sup>17</sup>Там само. – Арк. 39зв. <sup>18</sup>Там само. – Арк. 42зв. <sup>19</sup>Там само. – Арк. 43зв. <sup>20</sup>Там само. – Арк. 70. <sup>21</sup>Там само. – Арк. 44–44зв. <sup>22</sup>Там само. – Арк. 45–45зв. <sup>23</sup>Там само. – Арк. 65–67.